

Ana Geršak

Štefan Kardoš:
Vse moje Amerike.

Maribor: Založba Litera
(Zbirka Piramida), 2017.

Začetki lahko zavajajo. Kardoševe *Amerike* imajo morda enega bolj nepri-
vlačnih romanesknih uvodov, kar sem jih brala v zadnjih letih. Kaotični
opis nič manj kaotičnega vračanja vojakov v domače kraje na nekaj straneh
naniza cel kup imen, sorodstvenih vezi, osebnih zgodb, lokalnih legend in
znamenitosti, zgodovinskih in političnih danosti ob koncu prve svetovne
vojne, da se mali Šandor/Sandor/Aleksander Novak, Amerikanec, komaj
izlušči kot glavni akter tega prezasičenega pripovednega odra. A Kardoševe
Amerike so roman z zanko.

Pred vstopom v roman je dobro upoštevati tri momente: posvetilo,
da je knjiga namenjena Križevcem, kraju, kjer se odvija glavna zgodba;
zahvalo, v kateri med drugim piše, da je “knjiga nastala na podlagi spomi-
nov in pripovedi številnih ljudi, predvsem pa Geze Bačiča, ki je gradivo
potrpežljivo zbiral in pomnil mnoga leta”; ter pripisu v spremni besedi
Francija Justa, da je to “družinski roman, /.../ majčkeno tudi roman o
prekmurskih izseljencih v Ameriki” z “avtobiografskimi barvami”. Če kaj,
potem je roman *Vse moje Amerike* Štefana Kardoša knjiga z namenom, ki v
metafiktivni maniri avtorjeve zunajliterarne vzgibe nastanka sopostavlja
s pripovedovalčevimi. Medtem ko je Kardoš napisal realno obstoječi *Vse
moje Amerike*, njegov Kafkovsko označeni alterego K. dedku pred smrtjo

obljubi, da bo o njegovi čezoceanski avanturi napisal roman. Dvajset let pozneje se pri uredniku zaveže za rokopis, vendar se zdi, da obljube spet ne bo mogel izpolniti: pripovedovalca je zadela možganska kap, zaradi česar bi lahko izgubil vse spomine. Na tem mestu se vzpostavi dobro znano kardoševsko prepletanje žanrov in raznovrstnih pripovednih postopkov, s katerimi se K.-jev strah pred pozabo vzporeja z dedkovo demenco, obenem pa v avtofiktivni maniri osebno zgodbo pripovedovalca zbliža z avtorjevo. Dogajanje se po poglavjih izmenično osredotoča zdaj na Šandorja, zdaj na njegovega vnuka pripovedovalca, ki se med magnetnimi resonancami, CT-ji in obiski psihiatra obremenjuje z verodostojnostjo lastnih spominov na dedka in občutkom krivde zaradi prelomljene obljube.

Knjiga tudi strukturno spominja na dezorganizirano vpadanje spominskih drobcev, njihovo ponavljanje, kontekstualiziranje, prevpraševanje, preverjanje. Prelom se zgodi med prvim in drugim delom romana, ko se pripovedovalec zave, da si je dedkovo življenjsko pot vsaj do neke mere preprosto izmislil in jo mora zato še enkrat znova prehoditi. Podatki se tako pri eni kot pri drugi pripovedni liniji nenehno ponavljajo, v Franzenovski maniri tudi popravljajo, dokler ne pride do kratkega stika in pripovedovalec izmišljenega ne loči več od dejanskega. Sandorjeva zgodba včasih dobesedno zbledi, zapisana v kurzivi med dvema poševnicama, kot pozneje dodana opomba, ki beleži nekoliko spremenjen, faktično obarvan potek dogodkov. Ali pa preprosto izgine, se razprši v belino papirja, tako kot s smrtjo izginjajo zadnji borgesovski pričevalci, le da izginotje nikoli ne bo *zares* dokončno, dokler bo zapisano. Rokopisi ne gorijo, zato mora pripovedovalec zgodbo zapisati ne le enkrat, temveč večkrat, da ujame resnico, ki se skriva nekje v prepletu. Nekaj vzporednic med obema protagonistoma se vzpostavlja tudi skozi sorodnost življenjskih zgodb, v iskanju samega sebe z odhodom od doma, iskanju tistega osvobajajočega prostora pod soncem. To iskanje ponazarja tudi sorodna izkušnja "stopanja po zajčji sledi", ki, kot piše Just v spremni besedi, pomeni "izkušnjo človeka, ki se je izgubil v gozdu, ostal brez orientacije in je potem, ko se mu uspe vrniti v svet običajnih koordinat, spremenjen, drugačen, 'čudaški'." Izguba v gozdu, ki jo doživita oba junaka, je metafora izgube v večjem svetu, pot, ki jo morata prehoditi skozi svoje geografske ali notranje Amerike, da se na koncu najdeta v družinskem zaledju.

Šandorjeva Amerika je še Amerika prekmurskih izseljencev ali, kot bi rekel eden od politično zavednejših likov, Sandorjev stric Zoltan, "skupnost ogrskih Slovencev, Vendov", ki se ob koncu prve svetovne vojne čutijo močneje povezani z madžarsko kulturo. Slednje se odraža tudi

v jeziku, zato je romanu priročno dodan še slovar. Tudi tu pripovedovalec osebno jezikovno izkušnjo vzporeja z dedkovo in po spominu obnavlja srečanje njegovega narečja s knjižno slovenščino. Prek tega se roman dotakne določene konservativnosti nekaterih izseljencev, ki zaradi geografske oddaljenosti izgubijo stik z domačo politično realnostjo in jo zato bodisi kategorično zavračajo bodisi pretirano idealizirajo. Ko med drugo svetovno vojno Prekmurje prevzamejo Madžari, stric Zoltan, ki takrat še vedno živi v Ameriki, družini pošlje čestitke, ker so končno spet "na pravi strani". Tovrstne drobne, a pomenljive opazke slikajo kompleksen odnos med izseljensko in lokalno skupnostjo.

Kardoš je idejni avtor. *Vse moje Amerike* so nekakšen nevsiljiv intertekstualni splet literature (tu je konec koncev še eksplicitno poudarjena navezava na Kafkovo *Ameriko*) in spominskih izkušenj, ki ponujajo bogate interpretativne iztočnice (avtor spretno obdela material z raznovrstnimi narativnimi postopki), se pa predvsem zaradi obsežnosti zadanega projekta nenadzorovano razrastejo. Kot bi imel pripovedovalec na razpolago preveč podatkov, a se ne bi želel nobenemu odpovedati, kot bi bilo vse tako pomembno za čim natančnejšo rekonstrukcijo preteklosti, kar je morda res posledica njegovega strahu pred pozabo, a rezultira v prezasičenosti. Ko je pomembno vse, nič ne izstopa in zgodbene nujnosti ne morejo priti zares do izraza. Nizanju informacij je podvržen tudi razvoj dogodkov, s tem pa tudi literarnih likov, ki nimajo prostora, da bi se karakterno izoblikovali. Ironično se zdi najbolj polnokrvna romaneskna oseba Šandorjev bratranec in povzpetniški "munšajner" Feri/Frank, ki zaseda mesto stranske osebe, v zaključku zreduciran na literarni dodatek in plod pripovedovalčeve domišljije (morda pa je prav to razlog za Ferijevo zaokroženost). Njegova zgodba je najbolj "literaturogenična", skozi njo pa vzpostavi podobo povzpetniškega, a priljudnega antijunaka z značajem, karizmo in iznajdljivostjo, ki manjkajo Šandorju.

Nekaj "mesa" pa manjka tudi pripovedovalcu. Vzporejanje med njegovo in Šandorjevo zgodbo je zanimivo predvsem takrat, ko se osredotoča na razmišljanje o krhkosti spominskega materiala, niti, s katerimi želi pozneje povezati njuna življenja, pa se hitro potrgajo – Šandorjeva ameriška izkušnja je kljub vsemu zanimivejša, že zaradi zgodovinskega časa, v katerega je postavljena. Trenutek, ko se K. zave, da knjiga, ki jo pravkar piše, ni morda nič drugega kot mitologizacija njemu tako ljubega dedka, prinese prelom na strukturi, ne pa tudi na vsebinski ravni, kot tudi spoznanje, da je v resnici jokal na babičinem in ne, kot je imel v spominu, dedkovem pogrebu, v zgodbo ne vnese nobenega pretresa, ker pride prepozno. Tu

nekje se skriva dober roman in *Vse moje Amerike* so kakor predpriprava na veliki skok.

Začetki lahko zavajajo, lahko pa razkrivajo prve vrzeli v zgodbeni zasnovi. *Vse moje Amerike* so pravzaprav nehvaležna knjiga za kritiško obravnavo, saj gre za ne najbolj prepričljiv roman, toda s plemenitim namenom.